

BİBLİOQRAFİK GÖSTƏRİCİLƏRDƏ İNFORMASIYANIN SİSTEMLƏŞDİRİLMƏSİNİN METODİKASI

Aynur Abdullayeva

BDU, Biblioqrafiyaşünaslıq kafedrasının magistrantı

Ölkəmizdəki kitabxanalarda biblioqrafik fəaliyyətin əsas proseslərindən biri biblioqrafialaşdırma. Biblioqrafialaşdırma – biblioqrafik məlumatın hazırlanması prosesidir. Biblioqrafialaşdırma prosesi məcburi ünsür kimi kitabxananın komplektləşdirmə, ədəbiyyatın işlənməsi və oxuculara xidmət proseslərində istifadə edilir. Sənədlərin biblioqrafialaşdırılmasının vacib istiqamətlərindən biri də biblioqrafik vəsaitdir. Mürəkkəb strukturlu biblioqrafik göstəricinin hazırlanması üç əsas mərhələdən ibarətdir: hazırlıq, əsas (analitik, sintetik) və yekun mərhələ. Biblioqrafialaşdırmanın sintez mərhələsində əldə edilən və öyrənilmiş ədəbiyyatların seçilməsi prosesləri həyata keçirilir. Qeyd etmək lazımdır ki, sintez mərhələdə biblioqrafik yazılar sistemləşdirilir. Biblioqrafik yazıların sistemləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, biblioqrafik yazıların qruplaşdırılması əldə edilmiş sənədləri məntiqi və sistemli şəkildə təsnifləşdirməyə imkan verir. Sistemləşdirmə lazım olan materialların oxucular tərəfindən daha rahat və asanlıqla tapılmasına kömək edir. Biblioqrafik qruplaşdırma oxucuların təlimatda daha yaxşı gəzməsinə, lazımı materialları tez tapmasına imkan yaradır və bəzi hallarda ədəbiyyatla tanışlıq ardıcılığını təklif edir. Məndə nə qədər tez-tez bəhs edildiyindən asılı olmayaraq hər bir mənbə siyahıda yalnız bir dəfə qeyd olunur. Siyahı mütləq nömrələnməlidir. Materialların sistemləşdirilməsinin hansı prinsipə əsaslanmasından asılı olaraq, ədəbiyyat siyahılarının aşağıdakı növləri göstərilir: başlıqların ilk sözləri üst-üstə düşürsə - ikincisinin əlifba sırası ilə; bir müəllifin bir neçə əsər varsa - başlıqların əlifbası ilə; müəllif adları varsa - baş hərflərlə; birdən çox müəllifi olan əsərlər varsa - həmmüəlliflərin əlifba sırası ilə; əgər müəllifin soyadı göstərilməyibsə, yazılar əsərlərin adlarını əks etdirən əlifba sırası ilə tərtib edilir. Siyahıda Azərbaycan dilindən başqa dillərdə mənbələr varsa, əlavə əlifba ardıcılığı yaranır, yəni Azərbaycan dilindəki ədəbiyyatdan sonra xarici dillərdəki ədəbiyyat siyahının sonunda yerləşdirilir. Bu vəziyyətdə xarici dillərdəki biblioqrafik qeydlər bir sıraya birləşdirilir. Biblioqrafik yazıların qruplaşdırılmasını üç növə bölmək olar: formal, məzmun və tövsiyə. Sənədlərin formal sistemləşdirilməsi materialların xarici əlamətinə görə axtarışı təmin edir. Formal sistemləşdirmənin bir çox növü vardır: sənədin sərlovhəsi və ya müəllifin əlifbası üzrə sistemləşdirmə; nəşr nö-

vünə görə; nəşr yerinə görə; xronoloji sistemləşdirmə (nəşr ili və ya yazılma tarixinə görə); nəşr edən təşkilatlar və s. Formal qruplaşdırmanın ən geniş yayılmış forması xronoloji sistemləşdirmədir. Xronoloji sistemləşdirmə isə adından görüldüyü kimi ədəbiyyatın yazılma tarixi və nəşr tarixinə görə qruplaşdırır. Əsərlərin nəşr tarixinə görə sistemləşdirilməsi xüsusi biblioqrafik vəsaitlərdə daha çox istifadə olunur. Formal sistemləşdirmənin digər bir növü də ədəbiyyatın tipinə görə qruplaşdırılmasıdır. Bu müxtəlif oxucu istiqamətinə malik olan biblioqrafik vəsaitlərdə daha çox istifadə olunur. Formal sistemləşdirmədən ümumi xarakterli retrospektiv göstəricilərdə də rast gəlinir. Məsələn, “Azərbaycan kitabı. (1780-1920) “ adlı göstəricinin birinci cildində ədəbiyyat formal əlamətə görə sistemləşdirilmişdir. Materialların məzmununa görə sistemləşdirilməsi bir elm sahəsi, elmi problem əsas əlamət kimi götürülə bilər. Məzmunu görə sistemləşdirmənin də üç növü fərqləndirilir: sistemli, mövzu və predmetlər. Sistemli qruplaşdırma da əsas şərt məntiqlik, ardıcılıq və sabillikdir. Sistemli düzülüş bütün tip göstəricilərdə o cümlədən, ümumi və sahəvi göstəricilərdə istifadə oluna bilər. Mövzu üzrə sistemləşdirmə, adətən, bir və ya bir neçə elm sahəsinin ədəbiyyatını özündə əks etdirən kompleks və proqram xarakterli biblioqrafik göstəricilərdə tətbiq olunur. Predmet qruplaşdırması zamanı biblioqrafik yazılar məzmunca bir-birinə yaxın olan ədəbiyyatın əsas mövzusunun özündə əks etdirən rubrikalarda birləşdirilir. Bu zaman rubrikalar da əlifba sırası ilə düzülür. Predmet qruplaşdırılması daha çox sahəvi elmi-köməkçi biblioqrafik göstəricilərdə istifadə edilir. Tövsiyə qruplaşdırılmasında biblioqrafik məlumatın qiymətləndirilmə funksiyasının açıq fəal şəkildə meydana gəlməsi tamamilə aydın nəzərə çarpır. Tövsiyə qruplaşdırılmasının mütəxəssislər həmçinin elmi işçilər üçün nəzərdə tutulan vəsaitlərdə istifadəsi məqsədə müvafiqdir. Yuxarıda qeyd edilənlərlə yanaşı biblioqrafik göstəricilərdə istifadə olunan materialların sistemləşdirilməsi növlərinin digər variantları da ola bilər. Sadə və mürəkkəb sistemləşdirməyə nəzər salsaq qeyd edə bilərik ki, sadə sistemləşdirmədə materiallar göstəricidə müəyyən ardıcılıqla qruplaşdırılır. Burada materialla bölmə və yarım bölməyə ayrılır. Bunun əksinə mürəkkəb sistemləşdirmədə materiallar öz növbəsində bölmələrə, yarım bölmələrə, şöbələrə bölünür. Biblioqrafik vəsaitlərdə materialların sistemləşdirilməsi zamanı yalnız bir yox, bir neçə qruplaşdırma variantlarından istifadə olunur.